

“Promoting youth employment in wartime conditions”

AUTHORS

Oksana Chub

ARTICLE INFO

Oksana Chub (2023). Promoting youth employment in wartime conditions. *Social and labour relations: theory and practice*, 13(2), 1-10.
doi:[10.21511/slntp.13\(2\).2023.01](https://doi.org/10.21511/slntp.13(2).2023.01)

DOI

[http://dx.doi.org/10.21511/slntp.13\(2\).2023.01](http://dx.doi.org/10.21511/slntp.13(2).2023.01)

RELEASED ON

Friday, 06 September 2024

RECEIVED ON

Tuesday, 10 October 2023

ACCEPTED ON

Sunday, 12 May 2024

LICENSE

This work is licensed under a [Creative Commons Attribution 4.0 International License](https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/)

JOURNAL

"Social and labour relations: theory and practice"

ISSN PRINT

2410-4752

ISSN ONLINE

2415-3389

PUBLISHER

LLC “Consulting Publishing Company “Business Perspectives”

FOUNDER

State Higher Educational Establishment "Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman", Social and Labour Relations Institute

NUMBER OF REFERENCES

19

NUMBER OF FIGURES

3

NUMBER OF TABLES

1

© The author(s) 2024. This publication is an open access article.

BUSINESS PERSPECTIVES

Publisher

LLC "CPC "Business Perspectives"
Hryhorii Skovoroda lane, 10, Sumy,
40022, Ukraine

www.businessperspectives.org

V. HETMAN KNEU

Founder

State Higher Educational Establishment
"Kyiv National Economic University
named after Vadym Hetman",
Prospect Peremogy, 54/1, Kyiv,
03057, Ukraine

<https://kneu.edu.ua/>

Received on: 10th of October, 2023

Accepted on: 12th of May, 2024

Published on: 06th of September, 2024

© © Oksana Chub, 2024

Oksana Chub, Senior Lecturer,
Department of Socioeconomics and
Personnel Management, Kyiv National
Economic University named after
Vadym Hetman, Ukraine.

This is an Open Access article, distributed
under the terms of the [Creative Commons
Attribution 4.0 International license](https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/), which
permits unrestricted re-use, distribution, and
reproduction in any medium, provided the
original work is properly cited.

Conflict of interest statement:

Author(s) reported no conflict of interest

Oksana Chub (Ukraine)

PROMOTING YOUTH EMPLOYMENT IN WARTIME CONDITIONS

Abstract

The article examines the problems faced by young people seeking employment in Ukraine during the war. It is noted that young people are one of the most vulnerable categories in the labor market, and difficulties in finding work arise due to lack of experience, professional maladjustment, lack of quality jobs, and a discrepancy between the needs of young people and employers' offers.

The aim of the study is to examine the practical aspects of promoting youth employment under martial law.

The study substantiates the need for cooperation between key employment institutions and the support of stakeholders to improve the quality of education, employment, and socialization of young people.

Attention is drawn to the destructive impact of military conflicts on the psycho-emotional state of young people, which requires further analysis and development of mental health programs.

Keywords

youth, labor market, employment, unemployment, war,
martial law

JEL Classification

J21

О. В. Чуб (Україна)

СПРИЯННЯ ЗАЙНЯТОСТІ МОЛОДІ В УМОВАХ ВОЄННОГО ЧАСУ

Анотація

У статті розглядаються проблеми, з якими стикаються молодь, яка шукає роботу в Україні під час війни. Зазначається, що молодь належить до однієї з найбільш вразливих категорій на ринку праці, а труднощі з її працевлаштуванням виникають через брак досвіду, недостатню професійну адаптованість, брак якісних робочих місць та невідповідність між потребами молодих людей і пропозиціями роботодавців.

Метою дослідження є розгляд практичних аспектів сприяння зайнятості молоді в умовах воєнного стану.

Обґрунтовано необхідність співпраці ключових інститутів сфери зайнятості, підтримки стейкхолдерів в напрямі підвищення якості освіти, працевлаштування та соціалізації молоді

Акцентовано увагу щодо руйнівного впливу воєнного конфлікту на психоемоційний стан молоді, що потребує подальшого аналізу і розробки програм зі збереження ментального здоров'я.

Ключові слова

молодь, ринок праці, зайнятість, безробіття, війна,
військовий стан

Класифікація JEL

J21

ВСТУП

В умовах повномасштабної війни молодіжний ринок праці характеризується ще більшим посиленням протиріч між попитом і пропозицією робочої сили, ускладненням процесу залучення молоді до продуктивної трудової діяльності та недосконалістю державного механізму регулювання зайнятості. Пошук першого робочого місця і в кращі часи викликав чимало труднощів у молодих фахівців, які щойно завершили навчання. До них, також можна віднести розрив між рівнем та якістю освіти й професійними завданнями, стереотипні уявлення, що без досвіду неможливо знайти хорошу роботу, неготовність до професійної адаптації та відсутність навичок пошуку роботи. Молодь — це відкритий, активний, вмотивований, прогресивний ресурс. Молодь швидко навчається, більш соціально мобільна, здатна до професійного розвитку та роботи впродовж тривалішого періоду.

Тому варто зосередити увагу на дослідженні проблем пов'язаних із включення молоді до всіх сфер суспільного життя, і зокрема до пошуку механізмів сприяння ефективній зайнятості. При цьому варто врахувати кризові моменти, які пов'язані з воєнними діями на території України, що найбільш гостро проявляються в економічній стагнації, руйнації морально-духовних цінностей та цілим рядом деформацій у соціальній сфері. Протиріччя між суб'єктивними і об'єктивними обставинами, між очікуваннями, прагненнями та реальністю значно утруднюють як процес переходу молоді на ринок праці, так і процес включення до суспільного життя.

1. ЛІТЕРАТУРНИЙ ОГЛЯД

Висвітленню соціально-економічних проблем ринку праці в умовах трансформаційної економіки та необхідності змін політики зайнятості присвячено низку досліджень провідних вітчизняних науковців Колота та Герасименко. Вони справедливо акцентували, що краща політика зайнятості — це виважена, професійна, інноваційна та людиноорієнтована економічна політика, в якій узгоджується і економічне, і соціальне; і динамічне економічне зростання, і стійкий людський розвиток; і матеріальний прогрес, і морально-духовний розвиток та суспільно прийнятна соціальна якість. А також наголошували на важливості зайнятості, оскільки саме через працю людина самореалізується [5].

Стан українського ринку праці напередодні російської агресії та парадигма державної політики зайнятості розглядаються у науковому доповіді Маршавіна, Кіцака, та Василенка. Автори переконані, що корені багатьох сьогоденних проблем ринку праці в Україні містяться у негативних процесах і явищах, які накопичилися у довоєнний період і значно загострилися під час пандемії коронавірусу, а потім — російсько-українською війною. Державна політика зайнятості та модель державного регулювання ринку

праці, що склалися в останні десятиліття, характеризуються невиправданим зміщенням акцентів з проблем досягнення продуктивної зайнятості на так звану «боротьбу з безробіттям». Науковці також вважають, що з 2000-х років головною проблемою українського ринку праці є низький рівень зайнятості, величезний обсяг тіньової економіки, масштабна зовнішня трудова міграція та надзвичайно високий рівень експлуатації працівників, а не лише безробіття [9].

Проблематика зайнятості молоді знаходиться тривалий час у центрі уваги багатьох дослідників. Проте ці дослідження проводились у мирний час. Варто згадати, що про особливості професійного становлення, розвитку кар'єри та переходу молоді від навчання до ринку праці висвітлено в фундаментальному дослідженні такого авторського колективу: Лібанової, Лісогор, Цимбала, Яроша [8]. Дослідженню різних аспектів зайнятості, і зокрема сприяння працевлаштуванню студентів та випускників присвячені праці багатьох українських науковців Чуб, Сновидович [14], Давидюк, Шкварко та інших [1].

В Україні проблеми зайнятості молоді у воєнний час постають більш гостро зі зміщенням уваги на міграційні процеси і дефіцит робочої сили, про що йдеться в публікаціях Лібанової,

яка наголошує, що дефіцит робочої сили неминучий [12]. Лісогор та Судаков у звіті про стан ринку праці звертають увагу, що попри істотне скорочення робочих місць і зростання безробіття впродовж 2022 р., роботодавці, які наймали працівників протягом року, зазначили про кадровий дефіцит по всіх регіонах України. Також, у звіті підкреслено, що категорія населення віком 18-35 років залишається досить вразливою на ринку праці, а згідно з чинним українським законодавством ця категорія визначається як молодь [15].

Тенденції молодіжного сегменту ринку праці України в період повномасштабної війни відображені в публікаціях Яценко [19], Холодницької та Бондаренко [4].

Заслужують на увагу публікації зарубіжних дослідників. Так, Ровіра Мунте аналізує ефект впливу війни на молодіжний сегмент ринку праці [10]. Селва та Негро визначають екзогенні та ендогенні чинники впливу на зайнятість молоді в умовах нестабільності [13]. Халілі пропонує до розгляду виклики, що постають перед молоддю в країнах з перехідною економікою та акцентом на Косово, що може бути цінним досвідом для розробки програм повоєнного відновлення [3].

Новим в царині наукових розвідок в контексті зайнятості молоді є підвищена увага до психологічного здоров'я молоді як майбутніх працівників. На цьому зацентровано увагу в аналітичних дослідженнях у відповідь на суспільний запит [7; 18], а також у прикладних дослідженнях психологів [6; 17].

На сьогодні оприлюднено незначне число наукових публікацій присвячених проблемам молодіжного ринку праці у воєнний час. Це зумовлено рядом причин. Серед основних – це відсутність достовірних статистичних даних та складність проведення соціологічних опитувань.

2. МЕТА

Метою статті є аналіз впливу воєнного стану на ринок праці та зокрема на зайнятість молоді, включаючи питання психологічного здоров'я.

3. РЕЗУЛЬТАТИ

Проблеми в сфері зайнятості молоді існували й в довоєнний період і чимало вчених визначали стан ринку праці як турбулентне середовище з високим рівнем невизначеності. Під час війни в Україні, яка знаходиться у самому центрі Європи, існуючі проблеми на молодіжному ринку праці суттєво посилюються і викликали ще більше занепокоєння щодо збереження робочих місць та пошуку підходящої роботи.

Проведені дослідження агенцією «Info Sapiens» встановили, що рівень безробіття в Україні у серпні 2023 р. становив 15.1%. Це найнижчий показник з початку повномасштабної війни, що свідчить про поступове відновлення ринку праці [13]. Про це свідчать і цифри Державної служби зайнятості. Так, станом на 1 серпня 2023 р. офіційний статус безробітного мали 112.3 тис осіб, а з них 23.9 тис (22%) були у віці до 35 років, тобто частка безробітної молоді була значною. Серед безробітних 1.8 тис (2%) – випускники закладів освіти, які ніколи раніше не працювали. Більше половини працевлаштованих молодих людей працюють не за фахом, що, зокрема, підтверджує необхідність синхронізації потреб ринку праці та ринку освітніх послуг. Проте, ця статистика тільки частково відображає ситуацію в країні, бо не врахує осіб, які перебувають на тимчасово окупованих територіях та незареєстрованих в службах зайнятості [16].

Таблиця 1. Чисельність безробітних молодого віку в 2021–2023 роках за віковими групами

Джерело: Складено автором на основі [16].

Вікова група, років	тис осіб
2021 рік	
15-24	17.3
25-29	27.8
30-34	40.9
2022 рік	
15-24	15.4
25-29	23.5
30-34	35.5
2023 рік	
15-24	5.7
25-29	7.4
30-34	12.1

На початку повномасштабного вторгнення россії ринок праці в Україні фактично зупинився, багато людей втратили роботу, оскільки багато підприємств були змушені повністю або частково припинити свою діяльність через втрату майна, порушення логістичних зв'язків або втрату працівників.

Наразі достовірні статистичні дані з багатьох питань в країні відсутні. Чимало реєстрів було закрито з безпекових міркувань. Відповідно, достовірні статистика щодо кількості людей, які втратили роботу внаслідок війни теж відсутня. Також, деякі суб'єкти господарювання припили своє існування або діяльність. Деякі були релоковані в безпечніші регіони, проте їх працівники не завжди слідували за ними.

За даними Міжнародної організації праці (МОП) близько 4.8 млн робочих місць було втрачено в Україні з початку повномасштабного вторгнення. У разі ескалації бойових дій ці показники можуть зрости до 7 млн. Однак, у разі припинення є ймовірність швидкого відновлення і поверненням 3.4 млн робочих місць [2].

Ще одним серйозним викликом для українського ринку праці є значний відтік працездатного населення за кордон, а також значного числа студентської молоді. Достовірні статистична інформація про кількість студентів, які навчаються за кордоном, відсутня або значно обмежена. Якщо спиратись на інформацією Українського центру оцінювання якості освіти, то у 2022 р. кількість абітурієнтів зменшилася на 40%, у порівнянні з попереднім роком, і складає 229 тис осіб (проти 390 тис осіб у 2021 р.).

З тих, хто зареєструвався для складання національного мультипредметного тесту у 2022 р., 201.089 осіб хотіли скласти тест в Україні, а 27.944 - у 23 європейських країнах. Водночас варто враховувати, що іноземні країни зацікавлені в залученні кваліфікованої робочої сили. Тому ризик того, що студенти не повернуться після завершення навчання за кордоном, зростає [15].

Становище молодих людей, які залишилися в Україні з початку повномасштабного вторгнення, описано в дослідженні аналітичного центру Cedoss. Найпоширенішими втратами

від війни є зменшення доходу або його втрата (36%), а також погіршення стану психічного здоров'я (28%). Ще одним викликом є погіршення або втрата стосунків, так 18% респондентів повідомили про розрив і стільки ж - про розлуку з сім'єю, 16% - про переміщення в інші регіони України (особисто або членів сім'ї), 14% - про смерть друзів або членів сім'ї, 6% - про пошкодження житла і стільки ж - про отримання поранень, пов'язаних з бойовими діями (особисто або членами сім'ї).

У порівнянні з 2021 р., значно зросло занепокоєння щодо здоров'я (особистого або членів сім'ї) - 50% порівняно з 35% у 2021 р.; та занепокоєння щодо психічного здоров'я - 22% порівняно з 11% у 2021 р.

Брак грошей, який був головною проблемою для молоді у 2021 р., опустився на друге місце після проблем зі здоров'ям та відключенням електроенергії (31%), але доходи респондентів значно знизилися: якщо у 2021 р. 23% сказали, що їм не вистачає грошей на їжу та/або їх вистачає лише на задоволення базових потреб, то у 2022 р. до цієї категорії потрапили 40% опитаних.

Фізична безпека турбує 27% респондентів, відсутність самореалізації - 19%, неможливість знайти роботу - 19%.

Загалом 12% молодих людей шукали роботу на момент опитування (у 2021 р. такого питання не було, але за даними Info Sapiens Omnibus, у лютому 2022 р., до початку вторгнення, роботу шукали 7% молодих людей) [18].

Усі ці негативні явища відбуваються на тлі стрімкого скорочення чисельності молоді в останні роки, причому ця тенденція є стійкою ще починаючи з 2011 р. Так, початку 2022 р. в Україні проживало 9.969.315 громадян у віці 14-35 років, що складало 24.3% постійного населення. У порівнянні з попереднім роком кількість молоді зменшилася на 293.6 тис осіб (2.9%) [4].

Проте є і позитивні тенденції до поживлення на ринку праці. Їх можна підтвердити статистичними даними відділу сприяння працевлаштування «Перспектива» Київського економічного університету ім. Вадима

Гетьмана. В 2023 р. до відділу звернулись 369 організацій у пошуках персоналу з числа студентів чи випускників, а впродовж 2022 р. тільки 143 організації. Це свідчить про попит на молодих фахівців з боку роботодавців, а для освіченої молоді - це можливість розпочати свою кар'єру та набути практичного досвіду.

Досвід проведення занять під час карантинних обмежень дозволив закладам освіти досить швидко адаптувались до викликів пов'язаних із введенням воєнного стану і відновити навчання учнів шкіл та студентів ЗВО в онлайн форматі, а в більш безпечних регіонах - повернутися до проведення занять у змішаному форматі. Разом з цим відновили свою роботу підрозділи сприяння працевлаштуванню провідних ЗВО (в різних ЗВО назви цих підрозділів можуть дещо відрізнятися, як обсяг їх послуг) подекуди навіть раніше ніж відновився освітній процес. Багато студентів, які залишились у країні бажали допомогти своїм батьках та шукали роботу. Запит на кар'єрні консультації значно зріс у порівнянні з мирним періодом.

Співпраця підрозділів сприяння працевлаштуванню почалась ще у 2018 р., коли без постанов чи будь-яких розпоряджень вищих органів ініціативна група керівників цих підрозділів об'єдналась задля обміну досвідом та кращими практиками сприяння зайнятості української молоді для збереження потенціалу країни.

Усі підрозділи сприяння працевлаштуванню надають молоді широкий спектр безкоштовних послуг. Всі ці послуги спрямовані на підвищення обізнаності молоді про вакантні робочі місця і можливості знайти бажану роботу, сприяння професійному розвитку та формуванню кар'єрних траєкторій. Сюди входять як, індивідуальні, так і групові консультації, тренінги з розвитку м'яких навичок та організації ефективного пошуку роботи, майстер-класи від експертів з бізнесу, державних, громадських та молодіжних організацій, інформування про стажування та можливості проходження практики, ярмарки вакансій та кар'єрні форуми.

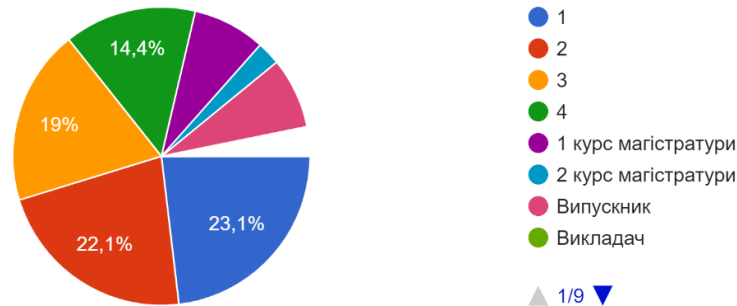
Війна, спільний ворог, бажання робити добрі справи та допомагати молоді, об'єднало представників підрозділів працевлаштування та розвитку кар'єри з різних університетів разом. Результатом синергії та гарних ідей стала організація першого загальноукраїнського міжуніверситетського кар'єрного заходу. Так, на початку листопада 2022 р. та в кінці листопада 2023 р. було проведено спільний онлайн-захід під назвою «Час працювати».

В 2022 р. до участі в заході зареєструвалось 2.190 студентів з 13 різних університетів, притому, що організаторами були тільки 10, а саме: КПІ імені Ігоря Сікорського, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Національний університет «Києво-Могилянська академія», Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана, Державний торговельно-економічний університет, Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, Національний університет «Львівська політехніка», Львівський національний університет імені Івана Франка, Львівський національний університет ветеринарної медицини та біотехнологій імені С. З. Гжицького, Університет економіки та права «КРОК». Захід відбувався впродовж кількох днів, з 7 по 11 листопада 2022 р., в непростий для країни період, коли подача електроенергії була нестабільна або зовсім відсутня через масовані обстріли об'єктів критичної інфраструктури, і саме те, що організаторів заходу було кілька і вони знаходились у різних містах - дозволило технічно підтримувати безперебійний зв'язок та провести кар'єрний захід задля професійного становлення молоді.

До події долучилося 35 компаній-роботодавців, серед яких були представники з різних сфер діяльності. Важливо, що попри всі складнощі, важкі для країни часи, знайшлися ті, хто об'єднали свої зусилля заради спільної мети - підтримки та розвитку кар'єрних молодих фахівців, а також заради підтримки вищої освіти. Учасники були представлені компаніями різного спрямування - це і IT, і телекомунікації, інжиніринг та технології, аудит і банкінг, консалтинг, фармацевтика, логістика та сільське господарство, виробництво, освіта й во-

На якому курсі навчаєшся?

2 190 відповідей

Рисунком 1. Розподіл учасників за курсами навчання «Час працювати 2022»

лонтерство [14]. Серед учасників, як видно на Рисунку 1, найчисленнішу групу представляли студенти першого року навчання. Кар'єрні заходи останніх років теж підтверджують, що студенти саме перших курсів найактивніше долучаються до різноманітних активностей.

У 2023 р. до участі в зареєструвалось менше студентів, тільки 1.585, але Телеграм-канал заходу налічував 2.476 учасників у період проведення заходу. Варто відмітити, що ще 4 університети проявили ініціативу та долучились до організації заходу, а саме: Національний університет біоресурсів і природокористування України, Одеський національний технологічний університет, Полтавський університет економіки і торгівлі, Київський національний університет технологій та дизайну. І ще 4 ЗВО долучитись як інформаційні партнери: Одеський національний університет імені І. І. Мечникова, Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара, Університет митної справи та фінансів, Харківська державна академія культури. Таким чином було охоплено молодь ще з двох регіонів країни — Одеського та Дніпровського. Отже, в другому заході вже брали участь представники з 18 ЗВО.

Щодо участі роботодавців, то до заходу в 2023 р. долучилося 50 компаній і було запропоновано 120 вакансій для молодих фахівців без досвіду роботи або з мінімальним досвідом. Під

час HR-сесії в прямому ефірі троє студентів одразу отримали запрошення на співбесіду.

Отже, заходи зі сприяння зайнятості молоді об'єднують усіх учасників молодіжного сегменту ринку праці — заклади освіти, роботодавців, молодь, державні та громадські організації і набувають особливого значення у часи найбільших потрясінь.

Можна припустити, що менша кількість реєстрацій на кар'єрний захід «Час працювати 2023» пов'язана з пожвавленням на ринку праці та відновленням змішаного формату навчання у більшості ЗВО. Іншим припущенням є зниження активності серед студентської молоді загалом. Це припущення впливає з проведення інших очних кар'єрних заходів, де студенти зазначали про труднощі в комунікації через тривале онлайн навчання. В розподілі учасників за курсами, як видно з Рисунку 2, зберіглась тенденція найвищої активності студентів першого курсу.

В умов посилення турбулентності на ринку праці проблеми, пов'язані з пошуком якісної роботи, стають дедалі складнішими, і це, безумовно, впливає на настрої та очікування шукачів роботи. Як вже було зазначено вище, дослідження серед молоді виявили актуалізацію питань пов'язаних зі здоров'ям і зокрема щодо психічного здоров'я. Також й інші аналітичні прогнози відзначають актуальність питання ментального здоров'я працівників.

Джерело: Складено автором на основі реєстраційний анкет студентів.

На якому курсі навчаєшся?

1 585 ответов

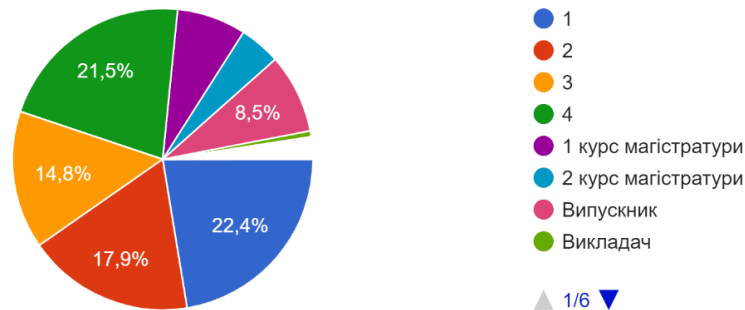

Рисунок 2. Розподіл учасників за курсами навчання «Час працювати 2023»

За оцінками ВООЗ, кожен четвертий українець матиме проблеми з психічним здоров'ям після закінчення війни — від тривоги та стресу до більш тяжких станів. Окрім головного джерела стресу в нашому житті - повномасштабного вторгнення — люди також стурбовані майбутнім. Ця тенденція відображена в міжнародних дослідженнях. У своїх прогнозах на 2024 р. американський портал Glassdoor виокремлює страх втрати роботи, що вплине на моральний дух працівників.

У 2023 р. дослідження щодо стану ментального здоров'я українських працівників провів сайт з пошуку роботи work.ua та виявив, що майже дві третини респондентів відмовлялися собі у відпочинку впродовж 2023 р. Ті працівники, які вже таки брали відпустку, все одно почувалися виснаженими. Тобто думка про те, що «відпочинок не на часі» може призвести до загострення різних психологічних станів, наприклад до емоційного вигорання. Інше дослідження work.ua показало, що майже половина українських працівників стикається зі станом емоційного вигорання. І це при тому, що 90% опитаних ніколи не зверталися по допомогу до керівника чи HR-фахівця, якщо відчували емоційне вигорання.

У той самий час зростає суспільний запит щодо турботи про ментальне здоров'я. За період повномасштабного вторгнення попит на психологічну допомогу збільшився утричі [7].

Дослідження, проведені українськими вченими, підтвердили, що війна мала вплив на психологічну стійкість студентів. Вони відзначили збільшення важкості стресу та його частоти з початком війни. У студентів стресостійкість знизилася [17]. Тривалі стреси та різноманітні страхи часто призводять до появи тривожних та депресивних розладів, а також сприяють їх загостренню у людей, які мали проблеми із психічним здоров'ям в минулому.

Тому, в цій публікації буде доцільним поділитись результатами дослідження, яке автор проводила в рамках психологічної підготовки у листопаді 2023 р. Опитування було проведено серед студентів столичних ЗВО, які знаходились в Україні в період від початку повномасштабного вторгнення і не покидали країну на предмет виявлення у них рівня стресу та депресії. Кількість респондентів складала 24 студенти з яких 15 дівчат та 9 хлопців у віці від 18 до 21 р. 3 них 15 студентів КНЕУ ім. Вадима Гетьмана та 9 студентів з інших університетів Києва.

Зовнішні обставини останніх років негативно позначились на настрої людей, і зокрема, на настрої студентської молоді. Періодичні відчуття пригніченості можуть бути нормальною реакцією на стресові події, але депресію розглядають як серйозний психічний розлад, який вимагає професійної допомоги. Тобто, депресія - це патологія, яка характеризується тривалим пригніченням настрою і втратою ін-

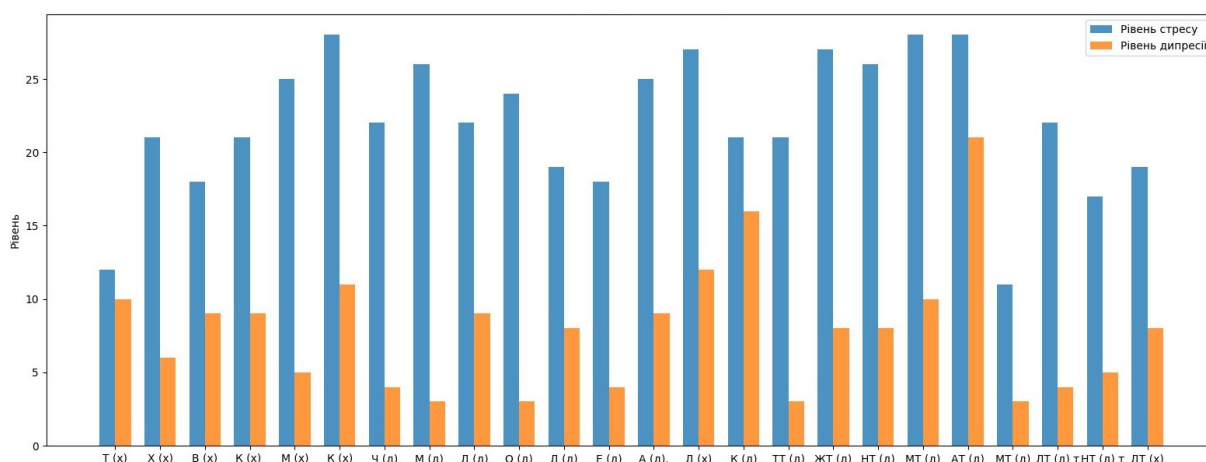

Рисунок 3. Рівень стресу та депресії у студентів ЗВО

тересу до життя, що призводить до нездатності виконувати буденні справи протягом щонайменше двох тижнів. Кожен п'ятий студент бореться з депресією, тривожками та пов'язаними з ними розладами настрою під час навчання в закладах освіти [6].

На рисунку 3 наведено розподіл рівня стресу та рівня депресії у респондентів. До 25 балів - це помірний рівень стресу і як видно з рисунку, переважна більшість респондентів має помірний рівень стресу і тільки троє високий (27-40), а двоє низький (від 0 до 13). Це свідчить про адаптацію до стресових факторів, що також підтверджено спостереженням за цими студентами впродовж навчального семестру. З рисунку також видно, що більшість мають легкий (5-9 балів) та помірний (15-19) рівень депресії і тільки в одного респондента виявлено тяжкий рівень депресії (вище 20 балів).

Психофізіологічні зміни, які відбуваються в молодому віці кожної людини, можуть зробити молодь вразливішою до сприйняття життєвих ситуацій як стресових. Саме в цей період відбуваються активний фізичний розвиток, значні психологічні та соціальні зміни, які самі по собі можуть сприйматись як стрес та впливати реакцію студентської молоді.

Під час війни, присутність великої кількості стресових чинників може негативно і особливо відчутно впливати на студентську молодь. Стигма, втрата друзів, родичів та близьких людей, ева-

куація, вимушений переїзд або втрата домівки - все це може справляти значне навантаження на психологічну стійкість молоді та їх здатність ефективно адаптуватись чи справлятися зі стресовими проявами. Саме у студентів слід виділити ще один стресовий чинник - це зміна форми навчання, тобто перехід від очного до віддаленого, а потім ще й до змішаного.

Крім того, дослідження показують, що молоді люди в постконфліктних ситуаціях, як правило, мають негативний погляд на життя. Деякі вчені навіть стверджують, що безробіття часто є однією з причин приєднання молоді до конфлікту: країни, в яких молодь становила щонайменше 40% від загальної кількості дорослого населення, більш ніж удвічі частіше стикалися з громадянським конфліктом у 1990-х рр. [10].

Інвестиції у молодь є необхідною умовою конкурентоспроможної економіки. Однак лише здорові, освічені, високоморальні, фінансово забезпечені та щасливі молоді люди можуть принести максимальну користь країні. А тому, саме на державі лежить велика відповідальність щодо створення таких стартових умов для молоді, які б сприяли її подальшого розвитку та легкому входженню до всіх сфер соціального життя [1].

Молодь завжди шукає нові перспективи, а тому окрім посилення державної підтримки варто врахувати позитивні практики сприяння працевлаштуванню молоді та популяризації досвіду згуртованості освіти і бізнесу.

ВИСНОВКИ

Складнощі, з якими стикається молодь при пошуку роботи в умовах соціально-економічної кризи, викликаній війною на території України, на жаль, мають тенденцію до посилення і ще більше ускладнюють ситуацію та звужують трудові перспективи.

Український ринок праці стикається із загрозливим викликом відтоку студентів за кордон, що становить ризик для розвитку країни, якщо випускники не повернуться після навчання за кордоном. Дефіцит кадрів прогнозують не лише аналітичні дослідження, а й керівники підрозділів з працевлаштування, оскільки на певні вакансії немає відгуків від студентів та випускників. Кількість заявок від роботодавців, які шукають персонал, значно перевищує кількість заявок від студентів, які шукають роботу. Проблеми зайнятості молоді, а молодь складає чверть від усього працездатного населення, призводять до часткової втрати та погіршення якості трудового потенціалу держави, ускладнює економічне зростання, посилює соціальну напруженість у суспільстві та спричиняє зміни ціннісних орієнтацій у бік поширення тіньової зайнятості. Тому необхідним є визначення та реалізація ефективних заходів з відновлення трудового потенціалу країни, що сприятиме поверненню молоді, яка була вимушена мігрувати за кордон.

Невирішеність проблем у сфері зайнятості молоді, яка становить чверть усього працездатного населення.

На думку автора, формування соціальних факторів, які зазвичай формуються в системі вищої освіти, також є визначальним для працевлаштування. В умовах тривалого дистанційного навчання та складного психоемоційного стану молодим людям буде складно взаємодіяти з іншими людьми в суспільстві, якщо їм не буде надана відповідна та своєчасна підтримка вже сьогодні. Саме в освітньому середовищі відбувається важливий етап соціалізації через досвід взаємодії з іншими однолітками. І цей напрямок діяльності ЗВО є важливим аспектом вирішення питання зайнятості молоді.

AUTHORS CONTRIBUTIONS

Conceptualization: Oksana Chub.

Formal analysis: Oksana Chub.

Methodology: Oksana Chub.

Project administration: Oksana Chub.

Visualization: Oksana Chub.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Davidyuk, L., & Shkvarko, A. (2019). *Youth entrepreneurship as a progressive force of state development. Market Infrastructure*, 37, 37-42. (In Ukrainian). <https://doi.org/10.32843/infrastruct37-6>
2. Derzhavnyi tsentr zainiatosti (2022). *Rynok pratsi pid chas viiny: chy ye u ukraintsv shansy znaity sobi novu robotu? [The market in the hour of war: what are the chances of Ukrainians to find a new job]. (In Ukrainian)*. Retrieved from <https://old.dcz.gov.ua/publikaciya/rynok-praci-pid-chas-viiny-chy-ye-u-ukrayinciv-shansy-znayty-sobi-novu-robotu>
3. Halili, F. (2021). *Challenges for Youth Employment in Transition Countries - With Special Treatment Kosovo*. <https://dx.doi.org/10.2139/ssrn.3739739>
4. Kholodnytska, A., & Bondarenko, A. (2023). Youth unemployment in Ukraine in the conditions of martial law and the development of measures to provide employment for youth. *Problems and prospects of economics and management*, 1(33), 54-65. (In Ukrainian). [https://doi.org/10.25140/2411-5215-2023-1\(33\)-54-65](https://doi.org/10.25140/2411-5215-2023-1(33)-54-65)
5. Kolot, A., & Herasymenko, O. (2022). Employment model-XXI: transformational effects

- of digitalization. *Ekonomika ta pidpryiemnytstvo - Economy and entrepreneurship*, 124-148. (In Ukrainian). https://doi.org/10.33111/EE.2022.49.KolotA_HerasymenkoO
6. Konkurent (2019). *Studentiv trenuiut borotysia z depresieiu ta tryvohoiu [Students are trained to fight depression and anxiety]*. (In Ukrainian). Retrieved from <https://konkurent.ua/publication/38321/studentiv-trenuiut-borotysia-z-depresieiu-ta-trivogou/>
 7. Kuzenkova, Y. (2023). Maibutnie rynku pratsi: 13 kluchovykh trendiv u 2024 rotsi [Future market trends: 13 key trends for 2024]. *Work.ua*. (In Ukrainian). Retrieved from <https://www.work.ua/articles/analytics/3217/?fbclid=IwAR00D5ZPFWI1FRd3VpTKMQ53R2JMOmyKJ-Jn6AqET5Yap8zHkZkJEu7Cz0o>
 8. Libanova, E., Tsymbal, O., Lisohor, L., Marchenko, I., & Yarosh O. (2014). *Perekhid na rynek pratsi molodi Ukrainy [The transition to the labor market of young people of Ukraine]* (93 p.). Zheneva: MOP. (In Ukrainian). Retrieved from https://ucsr.kiev.ua/publications/2014_wcms.pdf
 9. Marshavin, Y., Kytsak, T., & Vasylenko, A. (2023). Modernization of the Labor Market on the Basis of the Concept of Social Responsibility as a Basic Condition for Ukraine's Recovery. *Problems of modern transformations. Series: economics and management*, 7. (In Ukrainian). <https://doi.org/10.54929/2786-5738-2023-7-07-02>
 10. Munté, J. (2022). Policy Brief – The Effects of War on Youth Employment: Ukrainian Focus. *European Student Think Tank*. Retrieved from <https://esthinktank.com/2022/04/05/policy-brief-the-effects-of-war-on-youth-employment-ukrainian-focus/>
 11. Pyshchulina, O., & Markevych, K. (2022). *Rynek pratsi v umovakh viiny: osnovni tendentsii ta napriamy stabilizatsii [Market in the minds of war: main trends and direct stabilization]* (21 p.). Razumkov centre. (In Ukrainian). Retrieved from <https://razumkov.org.ua/images/2022/07/18/2022-ANALIT-ZAPIS-PISHULINA-2.pdf>
 12. Removska, O. (2023). “Defitsyt robochoi syly bude nemynuchym” - Libanova pro viinu, vidbudovu ta koruptsiuu [“Labor shortage will be inevitable” - Libanova about war, violence and corruption]. *Suspilne Media*. (In Ukrainian). Retrieved from <https://suspilne.media/614623-deficit-robocoi-sily-bude-neminucim-libanova-pro-vijnu-vidbudovu-ta-korupciu/>
 13. Selva, E., & Negro, F. (2021). *Youth employment in conflict and fragile settings*. *International Labour Organization*. Retrieved from https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_emp/documents/publication/wcms_790122.pdf
 14. Snovydovych, I., & Chub, O. (2022). Mistse pidrozdiliv spryannia pratsevashtuvanniu ta kariernoho rozvytku studentiv na suchasnomu rynku pratsi [Place of departments providing employment and career development of students in the modern labor market]. *Collection of Scientific Papers «SCIENTIA»*, 40-42. (In Ukrainian). Retrieved from <https://previous.scientia.report/index.php/archive/article/view/525>
 15. Sudakov, M., & Lisohor, L. (2023). *Rynek pratsi Ukrainy 2022–2023: stan, tendentsii ta perspektyvy [Labor market of Ukraine 2022–2023: state, trends and prospects]* (167 p.). (In Ukrainian). Retrieved from https://solidarityfund.org.ua/wp-content/uploads/2023/04/ebrd_ukraine-lm-1.pdf
 16. The National Institute for Strategic Studies (2023). *Molodizhnyi sehment rynku pratsi Ukrainy v period povnomasshtabnoi viiny [The youth segment of the Ukrainian market during the period of large-scale war]*. (In Ukrainian). Retrieved from <https://niss.gov.ua/en/node/5077>
 17. Tsymbaliuk, M., & Zhyhaylo, N. (2022). Building stress resistance of students in the conditions of war for the legal and european integration process. *Visnyk of the Lviv University. Series Psychological sciences*, 128–136. (In Ukrainian). <https://doi.org/10.30970/PS.2022.spec.17>
 18. Volosevych, I., Kohut, I., Zherobkina, T., & Nazarenko, Y. (2023). *Vplyv viiny na molod v Ukraini [The influx of war on juveniles in Ukraine]* (77 p.). Kyiv: CEDOS. (In Ukrainian). Retrieved from https://cedos.org.ua/wp-content/uploads/ua_28.04_vplyv_viiny_na_molod_v_ukrayini.pdf
 19. Yatsenko, L. (2023). *Molodizhnyi sehment rynku pratsi Ukrainy v period povnomasshtabnoi viiny [The youth segment of the Ukrainian labor market during the full-scale war]*. The National Institute for Strategic Studies. (In Ukrainian). Retrieved from <https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/molodizhnyy-sehment-ryнку-pratsi-ukrayiny-v-period-povnomasshtabnoyi-viiny>